
Jordi Carbonell

ELEMENTS D'HISTÒRIA
DE LA LLENGUA CATALANA

Edició a cura
d'Antoni Ferrando

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

ÍNDEX

PRÒLEG

- El projecte d'història de la llengua catalana que Jordi Carbonell havia somiat, per *Antoni Ferrando* 9

ELEMENTS D'HISTÒRIA DE LA LLENGUA CATALANA

I. ASPECTES GENERALS

1. Elements d'història social i política de la llengua catalana.. 15
2. La història lingüística catalana com a expressió d'una unitat cultural 35

II. LA PRESENCIA CATALANA A SARDENYA

3. La llengua catalana a Sardenya..... 47
4. La crida en català del virrei de Càller del 1337 i la seva significació 65
5. La llengua i la literatura medieval i moderna 71
6. L'ús de la llengua catalana a l'arquebisbat d' Arborea (ss. XVI-XVIII)..... 91
7. L'ús del català als *quinque librorum* en algunes diòcesis sardes..... 105

III. EL CATALÀ A L'ÈPOCA MODERNA

8. La literatura catalana durant el període de transició del segle XVIII al segle XIX..... 137
9. La cultura a Menorca 173
10. Antoni Febrer i Cardona i el comte d'Aiamans, dues figures de la Il·lustració..... 193
11. Notes sobre els *Principis de la lectura menorquina* de 1804 . 253
12. Els gramàtics i els lexicògrafs menorquins anteriors a F. de B. Moll 277

IV. EL CATALÀ HODIERN

- 13. El català com a llengua de cultura moderna 299
- 14. Escriure en castellà a Catalunya 311

V. MESTRES I AMICS

- 15. Francesc de Borja Moll 323
- 16. Manuel Sanchis Guarner 329
- 17. Ramon Aramon i Serra..... 335
- 18. Max Cahner..... 351

PRÒLEG

El projecte d'història de la llengua catalana que Jordi Carbonell havia somiat

Jordi Carbonell ja va ser presentat en l'article «Escriure en castellà a Catalunya», que li publicà la revista *Serra d'Or* el 1977, com un professor que «prepara una història de la nostra llengua». En efecte, d'aquest projecte, n'havia donat sengles avanços en dos articles quasi coetanis, «La influència de factors històrics exògens en la situació actual del català dins la societat» (1977) –de fet, la versió catalana de «The Influence of Exogenous Historical Factors on the Present Social Status of Catalan» (1974)– i «Elements d'història social i política de la llengua catalana» (1979), apareguts en la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*. El nostre autor hi plantejava la necessitat de dotar-nos d'una història sociolingüística del català que posés èmfasi no tant en els fets com en les causes de l'evolució dels avatars històrics de la nostra comunitat lingüística, que, seguint Joan Fuster, denomina sempre Països Catalans. Partia d'una concepció de la història de la llengua molt influïda per les lectures de prestigiosos sociolingüistes, com J. Fishman, J. L. Calvet, E. Haugen i J. Holmes, entre d'altres. Pocs anys després, Carbonell hi tornava, ara remarcant els factors culturals, a «La història lingüística catalana com a expressió d'una unitat cultural» (1984), en el context d'un debat a la Universitat de València en què vaig tenir l'honor de participar. No és sobrer remarcar que tots tres articles va ser publicats a la ciutat de València. Tot feia pensar que el projecte de Carbonell d'oferir-nos una història social de la llengua catalana no tardaria gaire a fer-se realitat. Però les seues múltiples ocupacions l'ajornaven indefinidament.

Durant els 32 anys que he compartit amb Carbonell la vida acadèmica de la Secció Filològica de l'IEC, no sols m'hi havia interessat, sinó que li havia ofert la col·lecció «Biblioteca Lingüística Catalana», de la Universitat de València, perquè hi publicués aqueixa història de la nostra llengua. Importava donar a conèixer els seus plantejaments, que sempre han tingut com a marc de reflexió el conjunt de la comunitat lingüística catalana,

entesa com una comunitat nacional. Carbonell acompanyà aquest discurs amb una praxi política i cultural exemplar. Publicar-li aquest projecte era també per a mi una manera de retre homenatge a un intel·lectual íntegre, bondadós i compromès amb la causa de la llengua i de la terra. És difícil oblidar la seua impagable contribució al naixement o a la consolidació de diverses associacions de catalanística i la seua atenció especial al País Valencià. En aquest sentit cal recordar el seu abrandat parlament, en un valencià quasi perfecte, a la plaça de bous de València en l'homenatge a Joan Fuster, el 9 d'octubre de 1981.

Ara bé, conscient que les seues múltiples ocupacions li impedien de dur a terme el projecte, vaig optar per plantejar-li una alternativa realista: que reunís tots els seus articles sobre història de la llengua, o que hi poguessen tenir a veure, i que els connectés d'alguna manera. No tindríem la somiada *Història social i política de la llengua catalana*, però sí uns *Elements d'història de la llengua catalana*. Com que m'adonava que la seua avançada edat feia cada vegada menys viable aquest replantejament del projecte i no volia deixar d'expressar-li l'agraïment per les seues contribucions a la cultura catalana, vaig concebre un homenatge acadèmic alternatiu: l'edició de tots els seus estudis, publicats i inèdits, sobre Joan Roís de Corella. Tindria així si més no un llibre que ell encara pogués tocar, veure i llegir còmodament. Era també una manera de reconèixer-li el paper que havia tingut en la revaloració de l'obra del gran escriptor valencià, ja que va ser Carbonell qui va denunciar els prejudicis que pesaven sobre l'estil de la seua prosa, generalment presentada com a decadent, i fins i tot considerar-lo com el responsable de la crisi del català com a llengua literària en iniciar-se el segle XVI. En aquesta ocasió hi vaig reeixir. Gràcies a la generositat del professor Vicent Martines Peres, director de l'IVITRA, va ser possible que Publicacions of eHumanista, de la Universitat de Santa Barbara (Califòrnia), edités, el 2014, *L'obra de Joan Roís de Corella. The work of Joan Roís de Corella*, amb pròlegs d'Isidor Marí, llavors president de la Secció Filològica de l'IEC, i meu. Aquest era sens dubte un segon somni de Jordi Carbonell, que afortunadament va veure acomplit. I amb quina satisfacció! En previsió que fos la darrera ocasió que jo pogués glossar la contribució de Carbonell a la història de la llengua catalana i, concretament, el paper que el nostre autor atorgava al País Valencià en el procés de reconstrucció nacional, vaig aprofitar el davantal d'aquest llibre per a incloure un breu estudi on abordava aquestes qüestions: «Jordi Carbonell: el País Valencià i la història de la llengua catalana».

Tossudament insistent, vaig explotar l'entusiasme de Jordi Carbonell pel llibre sobre Joan Roís de Corella per a reprendre la idea de publicar-li els *Elements d'història de la llengua catalana*. Per a la meua sorpresa, a principis de 2016 em va fer arribar tots els seus estudis susceptibles de ser-hi incorporats. De segur que els seus fills, coneixedors del gran somni del pare, hi han tingut molt a veure. Ara i ací és el moment i el lloc oportuns per a expressar-los ben cordialment la meua gratitud, i també la de la Universitat de València. Perquè he de dir que publicar-ho a València fou sempre la seua opció. Una opció decididament ideològica i afectiva. Ell era ben conscient que València era el territori històricament més afectat per les estratègies assimilistes de l'estat espanyol i el que més necessitat estava de la solidaritat dels catalans.

Malgrat la seua lucidesa mental, el seus problemes de salut s'havien agreujat. El llibre ja no portaria la introducció que li havia demanat, i va delegar en mi aquesta comesa i la d'articular i curar l'edició dels articles escollits. Una vegada acceptada l'estructura del llibre per Carbonell mateix, el Servei de Publicacions de la Universitat de València va assumir excepcionalment la tasca de transformació dels materials. Una tasca feixuga que he d'agrair al Sr. Josep Lluís Canet, director del Servei, i als seus tècnics, de manera especial a Elvira Iñigo, Inma Mesa i Maite Simon. Tots ells han manifestat en tot moment el seu interès perquè un llibre tan complex fos editat de la manera més digna possible. La meua tasca s'ha limitat a distribuir en blocs cronològics i temàtics els materials aplegats i a revisar certs aspectes formals, bé que respectant sempre les característiques dels textos originals.

El llibre s'ha articulat en cinc blocs. En el primer es reproduïxen els articles on Carbonell va esbossar el seu projecte d'una *Història social i política de la llengua catalana*. En el segon bloc s'inclouen els dedicats a la presència catalana a Sardenya, que Carbonell coneixia tan bé per la seua llarga residència a l'illa. En el tercer, diversos treballs sobre el català de l'edat moderna, majoritàriament centrats a Menorca, on ocupen un lloc prominent els estudis sobre gramatització. El quart bloc va dedicat al català hodiern, amb uns posicionaments lúcids de plena actualitat. En el cinquè, Carbonell glossa el llegat dels seus mestres i col·legues, Aramon, Moll, Sanchis Guarner i Cahner: tots quatre van treballar força en la història de la llengua catalana i tots quatre es van distingir pel seu fort compromís en la defensa d'una visió global de la comunitat lingüística catalana. Vistos en conjunt, l'estudiós de la llengua, de la literatura i de la cultura catalana en general hi podrà trobar reunits uns materials de considerable

valor, no sempre de fàcil localització. Perquè les aportacions de Carbonell no solament van ser capdavanteres en el plantejament sociolingüístic de la història de la llengua, sinó que també són imprescindibles per a l'estudi de l'evolució dels usos lingüístics a l'edat moderna.

Si és gran la meua tristesa en veure que Jordi Carbonell, traspasat el 22 d'agost de 2017, ja no podrà gaudir del plaer de donar a conèixer a les joves generacions el conjunt de les seues contribucions a la història de la llengua catalana, em queda la satisfacció de constatar que, amb la seua publicació, la Universitat de València contribuirà a la difusió del seu llegat. Serà, també, n'estic segur, el millor homenatge que li podem oferir i el que més s'hauria estimat. En conèixer la iniciativa, Maria Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, no ha dubtat un sol moment a compartir, en nom de la Secció, aquest homenatge.

Em plau tancar aquestes línies expressant la meua gratitud no sols a la Universitat de València i a la Secció Filològica, sinó també a Jordi, Oriol i Anna, fills de Jordi Carbonell, que han facilitat l'acompliment, ni que siga parcial, d'un dels projecte més estimats del pare: veure editats uns *Elements d'història de la llengua catalana*, que evoquen tan bé el seu somni permanent.

València, primavera de 2017

ANTONI FERRANDO
Universitat de València
Institut d'Estudis Catalans